

Szegedi középiskolások attitűdjei a hazai és nemzetközi szintű politikai-közéleti intézmények iránt

A közép-kelet-európai országokban lezajlott rendszerváltozásokat követően a politika és a közélet különböző intézményei iránti állampolgári bizalom alakulásáról elsősorban a szociológiai kutatások számoltak be, melyek később kiegészültek a felnőttek EU iránti attitűdjeinek vizsgálatával is. A lebonyolított kutatások rámutattak, hogy a felnőttek politikai intézmények iránti viszonyát és EU-val kapcsolatos attitűdjait leginkább a bizalmatlanság és szkepticizmus jellemzi. Kevesebb információval rendelkezünk viszont arról, hogy (1) különböző életkorú tanulók hogyan viszonyulnak a hazai és nemzetközi szintű közéleti-politikai intézményekhez és szervezetekhez, valamint (2) a tanulók attitűdjait mely tényezők befolyásolják. Egy szegedi tanulóra kiterjedő kérdőíves vizsgálatban kilencedikes diákok állampolgári attitűdjeinek különböző aspektusait vizsgáltuk (például intézményi bizalom, bevándorlók iránti attitűdök, nők politikai és gazdasági jogai). Jelen tanulmányunkban az intézmények és szervezetek iránti bizalomra vonatkozó eredményeket mutatjuk be.

A politikai intézmények iránti bizalom

A politikai rendszerbe vetett bizalom a társadalmi integráció egyik legfontosabb eleme, a társadalmi szintű bizalom hiánya pedig társadalmi dezintegrációhoz, a rendszer legitimitációjának elvesztéséhez vezethet. A bizalom tehát fontos előfeltétele a hatékony társadalmi együttműködésnek (Örkény és Székely, 2009). Az állami intézményekbe vetett bizalom azt jelenti, hogy ezek az intézmények a rendelkezésükre álló hatalmat arra használják fel, hogy betöltsék funkciójukat és teljesítsék a rájuk szabott feladatokat. Emellett feladataik megoldásához és kivitelezéséhez használják fel hatalmukat, nem élnek vissza azzal, és nem állnak önös érdekek szolgálatába (Lühiste, 2006). A demokratikus intézményekbe vetett bizalom ideális mértékét lehetetlen meghatározni, az azonban bizonyos, hogy a bizalmatlanságnak súlyos következményei vannak. Elsősorban azért, mert a bizalmatlanság nagyon nehéz elnyerni (Lovell, 2001).

A bizalom mértékét befolyásoló tényezők közül először a közép-kelet-európai államok közös sajátosságaira érdemes felhívni a figyelmet. A térségben hosszú évtizedekig meghatározó államszocialista berendezkedés a rendszerváltozások után is hatást gyakorol az itt élő polgárok gondolkodásmódjára (Lühiste, 2006). A rendszer egyik hagyatéka, hogy

a társadalmi kérdések mellőzése miatt a polgárokból nem alakulhatott ki az a politikai mentalitás, melyet a demokráciában kamatoztathatnának, és aktív részvételükkel beleszólnának a társadalmi kérdések vitájába (Lovell, 2001).

A rendszerváltozásokat követően létrejött új demokratikus intézményekkel szemben meglehetősen bizalmatlanok a polgárok. Leginkább a médiában (rádió, televízió, újságok), a szakszervezetekben, a hadseregben és az egyházban bíznak az emberek, ezek közül is az egyházba és a hadseregbe vetett bizalom emelkedik ki jelentősen. A politikusok iránt leginkább ellenszenvet éreznek az állampolgárok. Ebbe a kategóriába csak a miniszterelnökök nem illeszkednek, mivel irántuk bizalmat tanúsítanak a polgárok.

A nemzeti intézményekkel ellentétben a helyi közigazgatás intézményei esetében nem figyelhető meg a bizalmatlanság. Mindez talán azzal magyarázható, hogy tagjaik elérhetőbbek a lakosok számára, mint az országgyűlési képviselők vagy egyéb vezető tisztségviselők (Lovell, 2001). Lijsthaug és Ringdal (2009) a World Values Survey 2002-es eredményeinek másodelemzése alapján arra jutott, hogy a társadalom inkább az országos szintű döntéshozást részesíti előnyben. Az uniós és a nemzetközi intézményi szintre vonatkozó bizalom vizsgálata szerint az Európai Parlament iránt tanúsított bizalom nem sokkal marad el a nemzeti parlamentek iránti bizalmtól, de a polgárok a nemzetközi szintű intézmények közül az Egyesült Nemzetek Szervezetében bíznak meg (Lijsthaug és Ringdal, 2009).

A szakemberek véleménye megoszlik az okokról. Abbot (2007) álláspontja szerint a polgárok a rendszerváltás hatására veszítették el bizalmukat. Más álláspont szerint (Marková, 2004) a korábbi rendszer elnyomása miatt az emberekben továbbra is megmaradt a félelem és a gyanakvás. Egy harmadik álláspont (Kochanowicz, 2004) a szocialista rendszer diszfunkciójának eredményeként értelmezi a bizalmatlanságot. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a térségünkben bekövetkezett rendszerváltozások sorozata alapjaiban felforgatta az itt élők mindennapjait. A polgároknak nemcsak a politikai és gazdasági rendszer megváltozásával kellett számolniuk, hanem az életkörülmények drasztikus változásával is, például a munkanélküliség növekedésével, valamint azzal, hogy a kormányok átmenetileg kevesebbet költöttek a jóléti szolgáltatásokra és az oktatásra. Ezen körülmények ismeretében érthető, hogy a lakosság hangulata romlott, s ez hatással volt az új politikai rendszer megítélésére (Sapsford és Abbott, 2006).

A térségünkben megfigyelhető bizalmatlanságnak további okai is lehetnek. A bizalmatlanságot a közép-kelet-európai országokban burjánzó korrupció is előmozdíthatja (Lovell, 2001). A Transparency International által készített felmérések szerint Magyarországon a korrupció-észlelési index ('corruption perceptions index') jelentősen változott az utóbbi években, a lakosság az ezredforduló környékén alacsonyabbnak érzékelte a korrupció jelenlétét a közéletben, 2005-től azonban a korrupcióészlelési index is növekedésnek indult (Corruption Perceptions Index, 2009). A szocializmus sikeresen lerombolta az állam iránt, illetve az emberek egymás iránt érzett bizalmát a politikai titkosrendőrségek tevékenysége által. Ezek után nem meglepő, hogy az elmúlt pár év alatt – a demokratikus fordulat ellenére – nem változott radikálisan az állampolgárok véleménye (Lovell, 2001).

A kulturális megközelítés szerint (lásd Lühiste, 2006) a polgárok bizalma független a politikai rendszertől, mivel a kulturális környezet a meghatározó. Ha egy társadalomban eleve a bizalmatlanság a mérvadó, akkor nem várhatjuk el, hogy a polgárok bizalmat mutassanak az állami intézmények iránt. Az interperszonális kapcsolatokat jellemző bizalom vagy bizalmatlanság tehát meghatározza a polgárok általános hozzáállását (Aguiar, 2002; Kim, 2005). A kutatók ezt úgy szokták megfogalmazni, hogy az emberek iránt érzett bizalom mintegy „túlsordul”, és az intézmények iránt érzett bizalomként jelenik meg. Ez a hatás azonban a közép-kelet-európai fiatal demokráciákban és a legitimitás nélküli politikai rendszerekben nem figyelhető meg (Rohrschneider és Schmitt-Beck, 2002). Lühiste (2006) szerint viszont a bizalom elsősorban az intézmények működésének

megítélésétől függ, azaz ha egy intézmény működését a polgárok megfelelőnek tartják, akkor bizalommal tekintenek majd rá. A polgárok a „megfelelő” működést többféleképpen értelmezhetik. Az eddigi eredmények (lásd például *Johnson*, 2005) azt bizonyítják, hogy a gazdasági eredményeket felmutató intézményekkel szemben sokkal nagyobb a bizalom, valamint minél elégedettebb valaki a saját gazdasági körülményeivel, annál inkább hajlamos bizalmat mutatni az intézmények iránt.

Az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök kutatása

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal egy olyan föderatív szerkezetű államszövetség tagjává vált Magyarország, amely a tagállamok számára követendő irányelveket fogalmaz meg bizonyos területeken. Ilyen irányelvnek tekinthető a kulcskompetenciák rendszere is. Ezek között helyet kap az állampolgári kompetencia, melynek elsajátításával a tanulók megszerzik az aktív és felelős állampolgári léthez szükséges ismereteket, képességeket és attitűdöket (*Az egész életen...*, 2009).

Ahogy Örkény és Székely (2009) a nemzetállamok fontos feladatának tartja legitimitásuk megerősítését, ugyanúgy az Európai Uniónak is érdeke, hogy a felnövekvő generációk részt vegyenek a közéletben, és tagországainak lakói támogassák működését, ezzel pedig legitimálják létezését. Az EU számára fontos, hogy polgárai pozitív attitűdöket tápláljanak iránta, ugyanakkor az egyes tagállamoknak is érdeke, hogy integrálódjanak az államközösségbe. Valójában kétirányú folyamatról van szó, mert az uniós szabályozás igyekszik az állampolgári nevelést szorgalmazni, ennél fogva a tagállamok, így Magyarország közoktatásában is egyre nagyobb szerepet kap az európai dimenzió (*Csukonyi és Münnich*, 2003; *Vass*, 2000).

A tagállamok lakosainak az EU-hoz való kötődésének elősegítése az európai identitás megerősítésével érhető el. Az európai identitás kialakulásának elősegítése azonban felveti a problémát, milyen viszony alakul ki a folyamat végén az európai és nemzeti identitás között, mivel az elsődleges cél nem az európai identitás kihangsúlyozása, hanem a kettős kötődés kialakítása (*Szanyi-F.*, 2008).

Már a csatlakozási folyamat alatt, a '90-es években nagy figyelmet fordítottak a társadalomkutatók az EU iránti attitűdök vizsgálatára. Az eredmények szerint a '90-es évek elejétől kezdve a társadalom mintegy kétharmada támogatta hazánk belépését az unióba, ugyanakkor a támogatók aránya 2003-ban mélypontra süllyedt, majd az ekkor meginduló, a csatlakozást támogató propaganda hatására ismét nőtt a támogatók aránya. Ennek ellenére a csatlakozás jelentős ellenérzéseket is kiváltott az emberekből. Míg a társadalom egyik része úgy gondolta, a csatlakozást követően javulni fog az egészségügyi ellátás, a munkakörülmények, a jogbiztonság és az életkörülmények, addig jelentős ellenzék is felsorakozott, akik a közbiztonság és a munkahelyek stabilitásának romlásától tartottak (*Karácsony*, 2004).

A legfrissebb adatok szerint 2009 őszén a magyar lakosság 34 százaléka helyeselte hazánk uniós tagságát, 42 százalék semleges álláspontot képviselt, viszont a magyar társadalom 22 százaléka határozottan rossz dolognak tartotta azt. A tagság iránti apátia minden bizonnyal magyarázható a társadalom azon részének csalódottságával, akik azt remélték, hogy a csatlakozás nagy előnyökkel fog együtt járni. A csalódottság magyarázatul szolgálhat az Európai Unióról kialakított kép értelmezéséhez is. A magyar társadalom az európai átlagnál negatívabban ítéli meg az államszövetséget, és magyar sajátosságnak tekinthető, hogy a semlegesek táborát a megkérdezettek 42 százaléka alkotja (*Eurobarometer 72*, 2009).

Az eredmények tehát azt mutatják, hogy a magyar társadalom nagy része mára „euroszeptikussá” vált, azaz megkérdőjelezi az Európai Unióhoz való csatlakozás

hasznosságát. Természetesen az elutasításnak is több foka létezik, ezért beszélhetünk puha és kemény euroszepticismusról (Lengyel és Göncz, 2010). Lengyel és Göncz (2010) szerint a kemény álláspont támogatói határozottan ellenzik a csatlakozást, míg a puha álláspont képviselői nem utasítják el az integrációt, mindössze az unió egy-egy álláspontjával, illetve szakpolitikájával nem értenek egyet. Magyarországon a szkeptikusok többnyire a puha álláspont hívei, és elsősorban azért elutasítóak, mert úgy vélik, nem vált hasznukra a csatlakozás. Az általános tendenciák ellenére azonban az ifjúság olyan társadalmi csoportként jelenik meg, amely inkább az Európai Unió támogatóinak táborát gyarapítja.

Ha abból a szempontból is megvizsgáljuk a kérdést, mely tényezők befolyásolják a tagság támogatását vagy elutasítását, akkor a következő elméleteket kell számba vennünk. A támogatásban egyrészt megjelenhet a lakosság európai közösséghez tartozásának tudata, ugyanakkor az is elképzelhető, hogy az a csatlakozást minden országban lelkesen támogató társadalmi elit véleményformáló erejének köszönhető (Lengyel és Göncz, 2010). A lakosság szemszögéből fontos szempont, hogy mennyire eredményes az integráció, és milyen eredményei vannak. Azok, akik szerint Magyarország számára vagy saját maguk számára előnyökkel jár a tagság, támogatják a csatlakozást. A polgárok tehát a költség-haszon és az előnyök-hátrányok dimenziók mentén mérlegelik az unió nyújtotta lehetőségeket, és ezeket az információkat felhasználva alakítják ki álláspontjukat. Mindezek mellett empirikus kutatások igazolják, hogy a közép-kelet-európai polgárok Európai Unióval kapcsolatos attitűdjeit a lakosság gazdasági és politikai nézetei is befolyásolják. Az eredmények szerint elsősorban azok támogatják az integrációt, akik rokonszenveznek az unió gazdasági és politikai berendezkedésével, és a csatlakozásban elsősorban a rendszerváltást követő új gazdasági és politikai rendszer megszilárdulását látják (Tverdova és Anderson, 2004; Göncz, 2009).

A magyar lakosság EU-val kapcsolatos álláspontja jóval árnyaltabb annál, hogy a társadalom egy része támogatja, más része pedig elutasítja a tagságot. A polgárok, amikor kialakítják az Európai Unióval kapcsolatos álláspontjukat, mérlegelik a tagság előnyeit és hátrányait, és ezek fényében hozzák meg döntésüket. Azonban azt sem szabad elfelejteni, hogy az utilitarista megfontolások mellett az egyéni álláspontokat az unióról megszerzett információk, illetve azok hiánya is befolyásolhatja.

Göncz (2009) a magyar társadalomban öt kategóriát állított fel az Európai Unió támogatottsága szempontjából (1. táblázat). Az első csoportot a „tájékozatlan ellenzők” alkotják, akik hátrányosnak tekintik az ország uniós tagságát, nem rendelkeznek közvetlen tapasztalatokkal az unióról, erősen kötődnek Európához, és meglehetősen elégedettek a demokráciával. Tőlük a „tájékozatlan támogatók” csak annyiban térnek el, hogy előnyösnek tartják a tagságot. A harmadik csoportot a „tájékozott pozitívak” alkotják, akik közvetlen tapasztalatokkal rendelkeznek az Európai Unióról, erősen kötődnek Európához, a demokráciával is elégedettek, és határozottan előnyösnek tekintik a tagságot. Velük szemben állnak a „negatív nem kötődők”, akik ugyan rendelkeznek némi tapasztalattal az unióval kapcsolatban, ugyanakkor nem kötődnek Európához, és hátrányosnak tekintik a tagságot. Az ötödik csoportot a lakosság mindössze 2 százalékát kitevő „racionálisan támogatók” képezik, aki nem kötődnek Európához, mégis – valószínűleg személyes tapasztalataiknak köszönhetően – előnyösnek tartják a tagságot. E csoport külön érdekessége, hogy a többségét 29 éven aluliak alkotják, így feltételezhetően a serdülők körében többségben lesznek a „racionálisan támogatók”.

1. táblázat. A lakosság megoszlása a tagságot támogató és ellenző csoportok szerint (Göncz, 2009, 352–355. o. alapján)

	<i>Tájékozatlan ellenző</i>	<i>Tájékozatlan támogató</i>	<i>Tájékozott pozitív</i>	<i>Negatív, nem kötődő</i>	<i>Racionálisan támogatók</i>
Az EU-tagság megítélés	hátrányos	előnyös	előnyös	hátrányos	előnyös
Tapasztalatok az EU-ról	nincsenek	nincsenek	vannak	kevés	vannak
Kötődés Európához	van kötődés	van kötődés	van kötődés	nincs kötődés	nincs kötődés
Elégedettség a demokráciával	elégedett	–	elégedett	–	elégedett
A lakosság aránya	43,5%	31,9%	11,3%	11,3%	2%

Ezzel párhuzamosan az sem elhanyagolható, hogy a nyugati demokráciák felé közvetített pozitív attitűd a keleti blokkból való kiszakadás igényének következménye is lehet (Csapó és Czachesz, 1995). A tanulók nyugat-európai országok iránti orientációja talán magyarázatul szolgálhat arra, hogy ez a korosztály – a magyar társadalom többi részével ellentétben – miért vonzódik jobban az Európai Unióhoz.

A serdülők pozitív attitűdjeit bizonyítja az a 8. osztályosok körében végzett vizsgálat is, mely szintén az unióval kapcsolatos bizalmukról számol be. A tanulók válaszaiból kiderült, összességében Magyarország számára előnyös dolognak tartják a csatlakozást, igaz, állításukat nem minden esetben tudják megindokolni. A belépést támogatók között azonban megjelennek a szakirodalomban is említett érvek: vagy saját életkörülményeik javulását várják a diákok a csatlakozástól, vagy úgy gondolják, Magyarország számára tartogat előnyöket (Karlovit, 2004).

Kolozsvári egyetemi hallgatók vizsgálata is bizonyítja, hogy a fiatal felnőtteket az Európai Unió iránti bizalom és támogatás jellemzi. A vizsgálatok tanúsága szerint a kutatásban rész vevő román egyetemisták 78,5 százaléka, a magyar egyetemistáknak pedig 64,5 százaléka vélekedik pozitívan az unióról. Mindemellett a hallgatók az unió által képviselt értékekkel kapcsolatban is pozitív attitűdöket mutattak. A tanulók számára az államközösség elsősorban a szabad utazást, munkalehetőségeket, gazdasági jólétet és demokráciát jelent (Veres, Kiss, Plugor és Szabó, 2009).

A magyar lakosságot jellemző euroszepticismus alól kivételt képeznek a serdülők, akik az átlagnál pozitívabban viszonyulnak az Európai Unióhoz. A fiatalok pozitív attitűdjeinek lehetséges oka lehet a nyugat-európai államok iránt érzett szimpátiájuk. A magyar tanulók – hasonlóan az egykori keleti blokk országaihoz – szimpátiáznak a nyugat-európai államokkal, illetve az USA-val. A szimpátiának és érdeklődésnek egyértelmű okai vannak: a gazdasági jólét és a nyitott társadalom nagy vonzerővel rendelkezik a fiatalok számára.

A kutatás mintája

A kérdőíves felmérésben három szegedi középiskola négy 9. osztálya vett részt, összesen 104 tanuló. Az adatgyűjtésre 2011. március végétől április elejéig került sor. A mintavétel három különböző iskolatípus tanulóira terjedt ki: gimnazistákra, szakközépiskolásokra és szakiskolásokra. Az egyes iskolatípusokba tartozó tanulók nemenkénti összetételét az 2. táblázat mutatja be részletesen.

A vizsgált diákok életkori megoszlása meglehetősen eltérő, többségük a 14–16 éves korosztályba tartozik, ezen kívül mindössze két olyan tanuló fordul elő, aki ennél idősebb.

2. táblázat. A vizsgálatban részt vevő tanulók megoszlása nemenként és iskolatípusonként

	<i>Gimnázium</i>	<i>Szakközépiskola</i>	<i>Szakiskola</i>
Fiúk	10	24	10
Lányok	22	33	5
Összesen (fő)	32	57	15

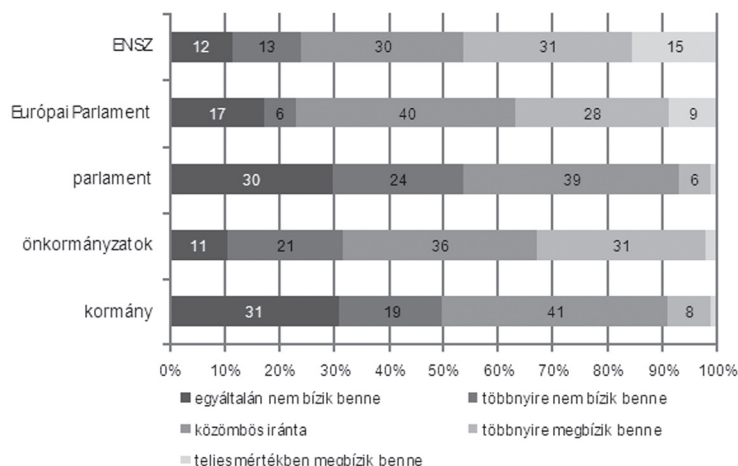
Az eltérő iskolatípusokból adódóan a tanulók igen különböző családi háttérrel rendelkeznek, és ennek megfelelően a szülők iskolai végzettsége is igen sokféle. Elmondható, a szülők valamivel több, mint fele legalább érettségivel rendelkezik. Mind az anyák, mind az apák esetében 19,2 százalék rendelkezik egyetemi diplomával, míg az anyák 22,1 százaléka, az apák 14,4 százaléka főiskolai oklevéllel. Az érettségivel nem rendelkezők esetében az apák 37,5 százaléka szakmunkásképzőt, 3,8 százalékuk pedig csak általános iskolát végzett. Az anyák körében 11,5 százalék végzett szakmunkásképzőt, és 1,9 százalékuk csak az általános iskolát fejezte be.

A tanulók intézmények, szervezetek és politikai szereplők iránti bizalma

A kérdőív kitöltése során a tanulóknak Likert-skálán kellett a különböző intézmények és közszerplők iránti bizalmukat értékelniük. Az eredmények szerint a legtöbb tanuló az ENSZ-ben bíz meg: 15 százalékuk teljes mértékben megbíz, 31 százalékuk pedig megbíz benne, azaz 46 százalékuk pozitívan viszonyul hozzá. Hasonló eredmények születtek az Európai Parlament kapcsán is, mely a diákok 9 százalékának teljes bizalmát élvezi, további 28 százalékuk egyértelműen megbíz benne. A nemzeti igazgatási szintet képviselő kormány és a parlament esetében a tanulók inkább elutasítóak voltak. A fiatalok 31 százaléka egyáltalán nem, 19 százalékuk többnyire nem bíz a kormányban, így összesen a tanulók több, mint fele negatív véleményt formált róla. A palament esetében hasonló eredmények születtek: a tanulók 30 százaléka egyáltalán nem, 24 százalékuk inkább nem bíz benne. Az önkormányzatok esetében a diákok kevésbé elutasítóak: 31 százalékuk többnyire, 2 százalékuk pedig teljes mértékben megbíz benne (1. ábra).

A World Values Survey eredményei szerint a fiatalok elsősorban az ENSZ-ben bíznak, azt követi a kormány, valamint a parlament, a legkisebb bizalmat pedig az Európai Parlamentnek tanúsítják. Eredményeink nem mindenhol vannak összhangban a bemutatottakkal. Az adatok szerint a különböző igazgatási szinteket megtestesítő intézmények közül a nemzeti szintűekben bíznak legkevésbé a tanulók, míg a nemzetközi szintet megtestesítő ENSZ, illetve a helyi önkormányzatok a szegedi diákok több, mint egyharmadának élvezik bizalmát. Az Európai Parlament várakozáson felüli eredményeket ért el, míg a kormány és a parlament esetében nem igazolódtak az előzetes várakozásaink.

Ezek az eredmények eltérnek az IEA ICCS (2009) adataitól, melyek szerint a külföldi fiatalok jóval nagyobb bizalommal tekintenek ezekre az intézményekre, mint szegedi tár-

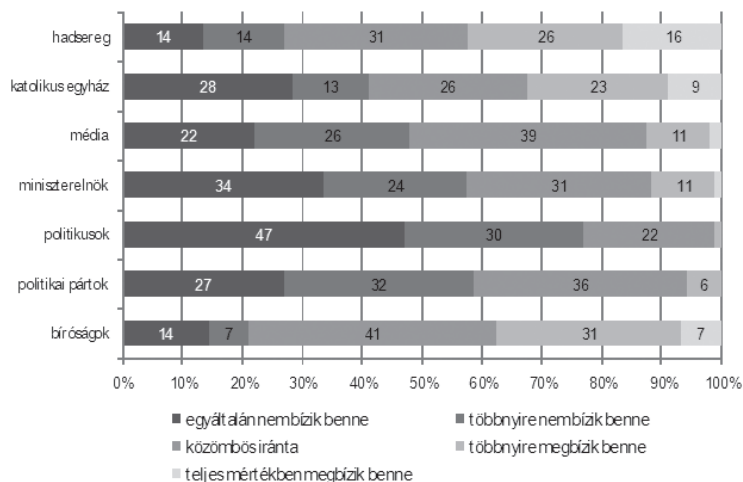
1. ábra. A különböző igazgatási szinteket képviselő intézmények iránt tanúsított bizalom

saik. A külföldi diákok 62 százaléka bizalommal tekint saját országára és 54 százalékuk megbíz a parlamentben is. Az önkormányzatok is nagyobb támogatottságot élveznek külföldön, mint hazánkban, mivel a nemzetközi eredmények szerint a fiatalok 65 százaléka egyértelműen bizalommal tekint az önkormányzatokra (Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr és Losito, 2010), míg ez a szegedi tanulók esetében mindössze 33 százalék.

A közélet résztvevőivel és más szereplőivel kapcsolatban a diákok attitűdjei – hasonlóan a nemzetközi tendenciákhoz – azt mutatják, leginkább a hadseregben bíznak meg (összesen a szegedi diákok 42 százaléka viszonyul hozzá pozitívan). A bíróságok és a katolikus egyház mutatnak hasonló támogatottságot: a bíróságokban 38, a katolikus egyházban 32 százalékuk bíz meg. Ezzel szemben a diákok elutasítják a politikusokkal (77 százalék), a politikai pártokkal (59 százalék), a miniszterelnökkel (58 százalék) és a médiával kapcsolatban is (48 százalék) (2. ábra). A szakirodalom alapján megfogalmazott várakozásokkal ellentétben a tanulók nem tanúsítanak kimagasló bizalmat a médiának és az egyháznak, várakozásaink csak a hadsereg esetében teljesültek. Ugyanez a miniszterelnök esetében is igaz, mivel – a nemzetközi eredményekkel ellentétben – a szegedi tanulók nem tanúsítanak kiemelkedő bizalmat a kormányfőnek.

Eltérő kép rajzolódik ki, ha a politikai intézmények és szereplők iránti bizalom helyett a tanulókat körülvevő szűkebb környezet szereplőit vizsgáljuk. Ezek szerint szinte majdnem minden szegedi fiatal megbíz családjában és a barátaiban, 71 százalékuk viszonyul pozitívan tanáraihoz, és csak 10 százalékuk bizalmatlan velük szemben (2. ábra). Az adatgyűjtés során azt is megvizsgáltuk, hogy a tanulók hogyan viszonyulnak általában az emberekhez. Az eredmények szerint többnyire megbíznak bennük (az esetek 48 százalékában), őket azok csoportja követi (39 százalék), akik közömbösen érznek irántuk. A szakirodalom szerint (Lühiste, 2006), az emberek iránt érzett bizalom összefügg azzal, hogyan viszonyulnak a diákok a politikusokhoz. Az elemzések alapján közepesen erős kapcsolat ($r=0,357$ $p=0,01$) áll fenn a változók között. Ez alapján kijelenthetjük, hogy a szegedi tanulóira is igaz: azok, akik jobban megbíznak az emberekben, a politikusok iránt is nagyobb bizalmat táplálnak.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a médiafogyasztás hatással van-e a tanulók bizalmára. Logikus lenne azt feltételezni, hogy azok, akik több időt töltenek televíziónézéssel vagy internetezéssel, negatívabban ítélik meg az intézményeket és a közszereplőket. Az ada-

2. ábra. A közélet résztvevői és képviselői iránt tanúsított bizalom

tok elemzése azonban nem mutatott ki ilyen összefüggést, ezért nem fogadhatjuk el azt a kijelentést, hogy a média negatív hatással lenne a bizalom alakulására a szegedi fiatalok esetében.

Ha a nemek szerint is megvizsgáljuk az adatokat, akkor egyedül a hadsereg és a bíróságok iránti bizalom esetében találhatunk szignifikáns különbséget. A hadsereg iránt egyértelműen a fiúk tanúsítanak nagyobb bizalmat, míg a lányok a bíróságokban bíznak meg szignifikánsan nagyobb mértékben. Az iskolatípusok szerinti vizsgálat alapján a miniszterelnökben leginkább a gimnazisták bíznak meg. Az Európai Parlament és az ENSZ elsősorban a szakközépiskolások és gimnazisták bizalmát élvezi, hozzájuk képest szignifikánsan bizalmatlanabbak a szakiskolások.

A változók faktoranalízises vizsgálata azt is kimutatta, hogy az attitűdök háttérében két faktor azonosítható. Az egyik – melyet a nemzeti törvényhozás iránti bizalomnak nevezhetünk – a kormányba, a politikai pártokba, a parlamentbe, a politikusokba és a miniszterelnökbe vetett bizalom/bizalmatlanság forrásaként szolgál. A másik faktor a bíróságok, a hadsereg, az Európai Parlament és az ENSZ iránti viszonyulásokat tömöríti, melyet leginkább a nemzetközi szervezetekhez való viszonyként értelmezhetünk. Feltehetően a tanulók nemzetközi bíróságok és rendfenntartó szervek iránti szimpátiája fejeződik ki abban, hogy a hadsereg és a bíróságok a második faktorba rendeződtek.

Összegezve elmondható, a fiatalok körében észlelt bizalmatlanság minden bizonnyal több tényező együttes hatásának tulajdonítható. Egyrészt a fiatalok közélettel kapcsolatos érdektelensége és az intézmények, illetve szereplők iránti bizalmatlansága állhat egymással kapcsolatban úgy, hogy a bizalmatlanság következtében a tanulók közönyössé válnak a politikai élet iránt. Másrészt az államszocialista múlt örökségének is tekinthető a közintézményekről alkotott negatív kép, mely a család szocializációs hatásának eredményeként a szocialista korszakban született és nevelkedett szülők révén a gyermekekre is átruházódhatott.

A tanulók viszonyulása az Európai Unióhoz

Eredményeink arra utalnak, hogy a fiatalok a társadalom azon kivételes csoportját alkotják, akik nagy arányban pozitívan viszonyulnak az Európai Unióhoz. Felmérésünk adatai szerint ugyanis a szegedi középiskolások 69 százaléka egyértelműen előnyösnek tartja hazánk uniós tagságát, s mindössze 27 százalék találja azt hátrányosnak. A szakirodalom hangsúlyozza, a haszonelvűség befolyásolja leginkább azt, hogyan viszonyulnak az emberek az államközösséghez, ezért indokolt az erre vonatkozó eredmények bemutatása. A diákok legnagyobb része (31 százalék) nem érzékelt a tagság semmilyen hatását, 30 százalékuk ugyanakkor mindkettőt tapasztalata, 21 százalékuk inkább az előnyöket, 14 százalékuk pedig a hátrányokat. A tagsággal kapcsolatos vélekedés és a tagság hasznosságának megítélése közötti korrelációs elemzés eredménye szerint csak gyenge kapcsolat ($r = 0,315$ $p = 0,01$) mutatható ki, így az eredmények a serdülők esetében alátámasztja, hogy részben befolyásolja őket uniós tagságunk megítélésében. Hasonlóan pozitív a serdülők viszonya magához Európához is: 46 százalékuk úgy érzi, erősen kötődik Európához, 36 százalékuk közömbös, 18 százalékuk úgy érzi, nem erős a kötődése a kontinenshez.

A kérdőívtekételek között szerepelt az Eurobarometer vizsgálatokban is rendszeresen használt kérdés, mely arra kereste a választ, leginkább mivel azonosítják a tanulók az EU-t. A teljes lakosság körében végzett 2009-es Eurobarometer felmérések szerint a legtöbben a szabad mozgásra és a mobilitásra asszociáltak (a megkérdezettek 46 százaléka), míg 28 százalék az euróval, 26 százalék a munkanélküliséggel azonosította az államközösséget. Emellett a válaszadók további része a demokráciára, a békére, illetve a bűnözés növekedésére asszociált. Ehhez hasonlóan egy kolozsvári egyetemisták körében végzett vizsgálat eredményei (lásd *Veres és mtsai*, 2009) is arról számolnak be, hogy a legtöbben a szabad utazásra, illetve a tanulásra és a munkára gondolnak az unióval kapcsolatban. A második leggyakrabban említett fogalom a gazdasági jólét, amely mellett a demokrácia 10 százalékos támogatottságot élvez.

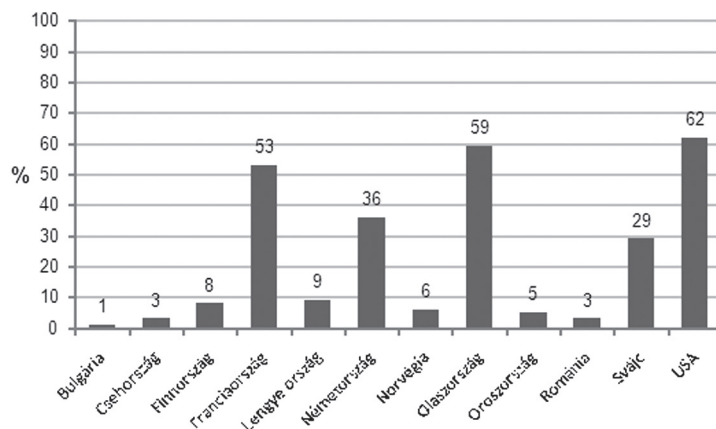
A szegedi tanulók esetében is hasonló eredmények születtek: a fiatalok 70 százaléka az Európai Uniót a szabad utazás és a külföldi tanulási, valamint munkalehetőségekkel azonosítja, 52 százalékuk az euróra, 28 százalékuk a kulturális sokszínűsége asszociál (3. táblázat). A különböző előnyök és hátrányok között a serdülők esetében jelentős arányeltolódások figyelhetők meg, melyek abból adódhatnak, hogy a tanulókat más témák foglalkoztatják, illetve másféle tapasztalatokkal rendelkeznek. A munkanélküliség minden bizonnyal kevésbé érinti a diákokat, így kevésbé is azonosítják ezt az unióval. A kulturális változatosság viszont a serdülők esetében nagyobb támogatottságot élvez, ami annak is lehet a következménye, hogy a vizsgált szegedi iskolákban sikeresen valósítják meg a NAT követelményeit, és toleranciára, a más kultúrák iránti érdeklődésre nevelik a diákokat. A legnagyobb eltérés az euró esetében figyelhető meg: a felnőtt lakosság 28 százaléka, a diákok 52 százaléka azonosítja ezt a fogalmat az államközösséggel. Minden bizonnyal ez annak köszönhető, hogy a köztudatba már számos olyan fogalom beépült, melyek az uniós tagsággal járnak.

3. táblázat. Az Eurobarometer 2009-es, a kolozsvári egyetemisták 2009-es és a jelen vizsgálat eredményei arra vonatkozóan, hogy a vizsgálatokban részt vevők mivel azonosítják az Európai Uniót

	<i>Eurobarometer 2009</i>	<i>Kolozsvári egyetemisták 2009</i>	<i>Szegedi tanulók 2011</i>
Szabad utazás, tanulás és munka bárhol az EU-ban	46%	39%	70%
Euró	28%	6%	52%
Munkanélküliség	26%	1%	13%
Demokrácia	23%	10%	14%
Béke	21%	5%	26%
Magasabb bűnözés	19%	-	6%
Kulturális változatosság	17%	6%	28%
Gazdasági jólét	15%	23%	17%
Nem kielégítő ellenőrzés a határoknál	12%	1%	13%
Szociális biztonság	10%	5%	3%
Kulturális identitásunk elvesztése	6%	3%	11%

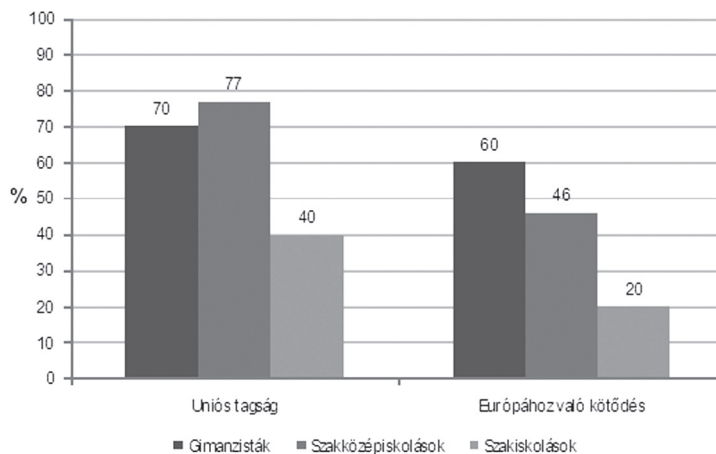
Csapó és Czachesz (1995) kutatási eredményei alapján ismert, hogy a fiatalok szívesebben keresik a kapcsolatot nyugat-európai országok tanulóival, mint kelet-európaiakkal. A szakirodalom alapján feltételeztük, hogy kapcsolat mutatható ki a különböző nemzeti-ségű paktársak preferálása és az uniós tagság támogatása között. A vizsgálat eredményei szerint a szegedi fiatalok elsősorban a nyugat-európaiak és az amerikaiak iránt nyitottak, majd őket követik a határon túli magyarok. Azonban nem mutatható ki összefüggés a nyugat-európai és amerikai paktársak preferálása és az uniós tagság támogatása között a szegedi tanulók esetében. A szakirodalom szerint az uniós tagság támogatása összefügghet azzal is, hogyan viszonyulnak a tanulók a tagországokhoz. Az eredmények szerint a tanulók 62 százalék az USA-ban, 59 százalékuk Olaszországban, 53 százalékuk Franciaországban élne legszívesebben, mellettük Németország (36 százalék) és Svájc (29 százalék) örvendett még nagy népszerűségnek (3. ábra). Adataink alapján ebben az esetben sem áll fenn kapcsolat az országok preferenciája és az EU-tagság támogatása között. Mindkét esetben az eredmények összecsengenek, így elmondható, hogy a serdülők leginkább az amerikai és nyugat-európai államokat, illetve azok tanulóit preferálják. A preferencia oka sok tényező együttesében keresendő: minden bizonnyal ezen országok gazdasági stabilitása és jóléte, valamint sokszínű kultúrája az, mely leginkább vonzza a fiatalokat. Annak ellenére, hogy az elemzések során nem találtunk a változók között szignifikáns korrelációs kapcsolatot, mégis elképzelhető, valamilyen módon ezen tényezők összefüggnek egymással.

Arra is választ kerestünk, hogy a válaszadók anyagi helyzettel való elégedettsége befolyásolhatja-e az uniós tagság megítélését. Az elvégzett elemzések nem találtak szignifikáns kapcsolatot. Emellett az ország gazdasági helyzetével való elégedettség tekintetében is megvizsgáltuk ezt a lehetőséget, azonban ebben az esetben gyenge összefüggést találtunk ($r=0,336$, $p=0,01$). A felnőtt lakosság esetében minden bizonnyal hatásuk van ezeknek a tényezőknek a tagság megítélésre, azonban a serdülők esetében ez csak részben igaz. A további elemzések szerint közepesen erős kapcsolat ($r=0,497$, $p=0,01$) áll fenn a gazdasági rendszer és a tagság támogatása között, ennél erősebb kapcsolat fedezhető fel a politikai rendszer esetében, mely erősebben függ össze a tagság megítélésével ($r=0,504$, $p=0,01$). A szakirodalom alapján azt is feltételeztük, hogy a politikai kérdések iránti figyelem és az EU-tagság megítélése között is kapcsolat lehet, azonban az elemzések ezt nem erősítették meg.

3. ábra. A különböző országok megoszlása aszerint, hol élnének szívesen a tanulók

Ha a nemek tekintetében vizsgáljuk az adatokat, akkor sem találunk szignifikáns különbségeket az uniós tagság megítélése, a csatlakozás hatásainak érzékelése és az Európához való kötődés megítélésében. Amennyiben viszont a különböző iskolatípusok diákjainak eredményeit hasonlítjuk össze, akkor érdekes eredményekkel találkozunk. Az uniós tagságot leginkább a szakközépiskolások támogatják, őket a gimnazisták és a szakiskolások követik. Ehhez hasonló eredmény született az Európához való kötődés kérdésében: a gimnazisták és szakközépiskolások kötődnek legjobban, a szakiskolások pedig legkevésbé (4. ábra).

4. ábra. Az uniós tagság és az Európához való kötődés támogatóinak aránya iskolatípusonként

Összegzés

Meglepő, és több szempontból ellentétes a hasonló témájú nemzetközi felmérések eredményeivel, hogy a különböző igazgatási szinteket megtestesítő intézmények közül a nemzeti szintűekben bíznak legkevésbé a szegedi tanulók. A külföldi diákok közel kétharmada bizalommal tekint saját országára, és 54 százalékuk megbízik a parlamentben is. A helyi önkormányzatok is nagyobb támogatottságot élveznek külföldön (a diákok 65 százaléka megbízik benne), de a szegedi tanulók esetében ez az arány mindössze 33 százalék. A szegedi tanulók bizalma az elérhető közelségben lévő nemzeti szintű intézmények helyett a távolabbi, nemzetközi szintűek iránt nyilvánul meg, melyek közül az Európai Parlament váratlanul felüli eredményeket ért el.

Tanulmányunkban szegedi középiskolások politikai és közéleti intézményekkel kapcsolatos attitűdjeinek feltárására vállalkoztunk, emellett eredményeinket összevetettük a korábban lebonyolított, hasonló témájú hazai és nemzetközi kutatásokkal. Megállapítottuk, hogy – az általános tendenciákkal ellentétben – a vizsgálatban részt vevő szegedi fiatalok az Európai Unió támogatóinak tekinthetők (a szegedi középiskolások 69 százaléka egyértelműen előnyösnek tartja hazánk uniós tagságát). A jelenség hátterében a nyugat-európai országok iránt tanúsított általános szimpátia húzódik meg, amely a szabad utazásban, a külföldi tanulásban, a jobb munkalehetőségekben, valamint a kulturális sokszínűségben válik nyilvánvalóvá és személyesen átélhetővé a tanulók számára.

A közélet más résztvevőivel, szereplőivel kapcsolatban viszont a szegedi diákok attitűdjei esetenként illeszkednek a nemzetközi vizsgálatokból ismert eredményekhez, esetenként pedig különböznek azoktól. Eredményeink szerint a magyar diákok leginkább a hadseregben bíznak meg (összesen a szegedi diákok 42 százaléka viszonyul hozzá pozitívan), a szakirodalomból ismert megállapításokkal ellentétben azonban a tanulók nem tanúsítanak kimagasló bizalmat a médiának, az egyháznak és a kormányfőnek.

Irodalomjegyzék

Abbott, P. (2007): Cultural trauma and social equality in post-Soviet Moldova and Belarus. *East European Politics and Societies*, 21. 2. sz. 219–258.

Aguiar, G. G. (2002): Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community (book review). *The Social Science Journal*, 39. 3. sz. 489–501.

Az egész életen át tartó tanúláshoz szükséges kulcs-kompetenciák. (2009) 2011. 05. 29-i megtekintés, <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto>

Csapó Benő és Czachesz Erzsébet (1995): Európai fiatalok interkulturális attitűdjei. *Új Pedagógiai Szemle*, 12. 1. sz. 49–57.

Csukonyi Csilla és Münnich Ákos (2003): A demokratikus nevelés értékei és az európai dimenzió: elméleti és módszertani kérdésfelvetések. *Alkalmazott Pszichológia*, 5. 1. sz. 21–40.

Eurobarometer 72. Közvélemény-kutatás az Európai Unióban. (2009) 2011. 04. 26-i megtekintés, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_hu_hu_nat.pdf

Göncz Borbála (2009): Az EU megítélése és az európai integrációval kapcsolatos attitűdök a magyar lakosság körében – az EU „figyelő közönsége” Magyarországon. In: Somlai Péter, Surányi Bálint, Tardos Róbert és Vásárhelyi Mária (szerk.): *Látás-*

- viszonyok. *Tanulmányok Angelusz Róbert 70. születésnapjára*. Pallas, Budapest. 342–365.
- Johnson, I. (2005): Political trust in societies under transformation. *International Journal of Sociology*, **35**. 2. sz. 63–84.
- Karácsony Gergely (2004): Az EU-s csatlakozás támogatottságának meghatározói Magyarországon. In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 2004*. TÁRKI, Budapest. 456–470.
- Karlovitz János Tibor (2004): Az Európai Unióról alkotott kép a nyolcadik osztályban. *Iskolakultúra*, **14**. 5. sz. 119–121.
- Kim, J. (2005): „Bowling together” isn’t a cure-all: the relationship between social capital and political trust in Korea. *International Political Science Review*, **26**. 2. sz. 193–213.
- Kochanowicz, J. (2004): Trust, confidence and social capital in Poland: a historical perspective. In: Marková, I. (szerk.): *Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe*. OxfordUniversity Press, Oxford. 63–84.
- Lengyel György és Göncz Borbála (2010): A magyar EU-tagság a közvéleményben. *Társadalmi Riport 2010*, **10**. 1. sz. 527–547
- Listhaug, O. és Ringdal, K. (2009): Competition between Institutions in Multilevel Governance: Implications for Political Trust. In: Esmer, Y., Klingemann, H. D. és Puranen, B. (szerk.): *Religion, Democratic Values and Political Conflict*. World Values Survey. 231–253. 2011. 04. 26-i megtekintés, http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_124/files/FestschriftThorleif.pdf
- Lovell, D. W. (2001): Trust and politics of postcommunism. *Communist and Post-Communist Studies*, **34**. 1. sz. 27–38.
- Lühiste, K. (2006): Explaining trust in political institutions: Some illustrations from the Baltic states. *Communist and Post-Communist Studies*, **39**. 4. sz. 475–496.
- Marková, I. (2004): Introduction: trust/risk and trust/fear. In: uő (szerk.): *Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe*. Oxford University Press, Oxford. 1–24.
- Órkény Antal és Székely Mária (2009): „...és bízva bízzál” A bizalom szerepe a bevándorlók sikeres társadalmi integrációjában. In: Somlai Péter, Surányi Bálint, Tardos Róbert és Vásárhelyi Mária (szerk.): *Látás-viszonyok. Tanulmányok Angelusz Róbert 70. születésnapjára*. Pallas, Budapest. 503–532.
- Rohrschneider, R. és Schmitt-Beck, R. (2002): Trust in Democratic Institutions in Germany: Theory and Evidence Ten Years After Unification. *German Politics*, **11**. 3. sz. 35–58.
- Sapsford, R. és Abbott, P. (2006): Trust, confidence and social environment on post-communist societies. *Communist and Postcommunist Studies*, **39**. 1. sz. 59–71.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. és Losito, B. (2010): *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes and engagement among lower secondary school students in thirty-eight countries*. IEA, Amsterdam.
- Szanyi-F. Eleonóra (2008): Az európai identitás értelmezésének új lehetőségei. *Szociológiai Szemle*, **18**. 1. sz. 146–149.
- Transparency International (2010): *Corruption Perception Index 2010*. 2011. 04. 26-i megtekintés, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results
- Tverdova, V. Y. és Anderson, C. J. (2004): Choosing the West? Referendum choices on EU membership in east-central-Europe. *Electoral Studies*, **23**. 2. sz. 185–208.
- Vass Vilmos (2000): Az európai dimenzió pedagógiai megközelítései. *Új Pedagógiai Szemle*, **50**. 12. sz. 108–119.
- Veres Valér, Kiss Zita, Plugor Réka és Szabó Júlia (2009): A kolozsvári egyetemi hallgatók világa az EU csatlakozás tükrében. In: Jancsák Csaba és Gábor Kálmán (szerk.): *Fiatalok a Kárpát-medencében. Mozaikok az ifjúság világáról*. Belvedere Meridionale, Szeged. 109–136.